

Черкасов Олег Володимирович,
к.ю.н., старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Динамічний розвиток науки і технологій створює підґрунтя для удосконалення та розгалуження суспільних відносин. Загальновідомим є факт того, що будь-які суспільні відносини мають бути забезпечені нормативним регулюванням. Науковий прогрес і розвиток задає темп та визначає орієнтири для створення нових правових норм. Задля належного правового забезпечення необхідна досконала та ефективна законодавча база.

У світлі загального реформування системи законодавства України не можна залишати поза увагою розвиток таких перспективних напрямів, як інноваційні технології.

Становлення і функціонування національної інноваційної системи залежить від правового регулювання, яке визначає засади цієї системи. Однак наразі в Україні ще не створено належної правової бази для повноцінної реалізації національної інноваційної системи. Необхідно зауважити, що дослідники інноваційну систему характеризують трьома основними рисами: ототожненням з інноваційною інфраструктурою; визначенням як особливих інтегрованих структур, головними функціями яких є інноваційна діяльність і яким властива ознака інноваційності; заснованістю на механізмі взаємозв'язку між елементами системи.

Поряд з основними рисами інноваційної системи слід відзначити, що визначення її поняття міститься як у науковій літературі, так і в законодавстві. Відповідно до чинного законодавства України національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу. У літературі національна інноваційна система визначається як сукупність взаємозв'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів, малих та великих компаній, університетів, лабораторій, технопарків та інкубаторів як комплексу інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають потужне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості.

З наведених визначень можна зробити висновок, що національна інноваційна система – це складний економіко-правовий механізм, який потребує досконалого та детального правового регулювання.

Наразі законодавче забезпечення системи інноваційного законодавства здійснюється за допомогою Конституції України, Господарського кодексу України, Законів України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Вказаний перелік доповнюється

багатьма підзаконними нормативно-правовими актами, що визнають як концептуальні, так і економічні, організаційні принципи регулювання інноваційної діяльності в Україні.

Серед підзаконних актів слід виокремити Постанову Верховної Ради України № 916-XIV від 13 липня 1999 року, якою було схвалено Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України, що визначила основні цілі та напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку в Україні. Не можна не відзначити Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року № 680-р «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи», у якому визначається поняття національної інноваційної системи та її особливості. Важливе значення для формування національної має Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 року № 389 та Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2012 року № 691. Вказані нормативно-правові акти закріплюють основні засади національної інноваційної системи України та встановлюють порядок діяльності її суб'єктів.

Наведений перелік законодавчих та підзаконних актів, які регулюють суспільні відносини у сфері інновацій, не позбавляє національну інноваційну систему України певних недоліків. Серед основних проблем правового регулювання інноваційної системи в Україні можна назвати: відставання законодавчої бази від потреб суб'єктів інновацій та інноваційного ринку, відсутність довгострокових програм реформування законодавства у сфері інновацій, відсутність у чинному законодавстві засад стимулювання інноваційної діяльності, брак пільгових правових режимів для інноваторів, зокрема податкового та митного.

До того ж слід звернути увагу на те, що Постановою Верховної Ради України від 12 липня 2017 року №2133-VIII «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» визначено ряд проблемних аспектів у сфері інновацій на національному рівні. Відтак, встановлено,

що в Україні практично відсутнє конкурсне фінансування наукових досліджень, передбачене Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Це супроводжується невиконанням норм законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», відсутністю дієвої системи коригування пріоритетних напрямів наукових досліджень згідно з вимогами часу та з урахуванням завдань входження України до Європейського наукового простору.

Структуру національної інноваційної системи складають сукупність інституцій, які діють у сфері інновацій та задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та інститути правового, фінансового та соціального характеру, що визначають стан національної інноваційної системи в цілому. Таким чином, створення національної інноваційної системи формується за рахунок сприятливого економічного і правового середовища, інноваційної інфраструктури, застосування механізмів державного стимулювання комерціалізації результатів наукових та експериментальних розробок. До того ж національна інноваційна система формується за умови узгодженості механізму плідної взаємодії дослідницького і підприємницького середовища і утворюється трьома підсистемами: підсистемою формування нематеріальних ресурсів, підсистемою безпосереднього інноваційного процесу; підсистемою матеріально-технічного забезпечення.

Розглядаючи перспективи оновлення законодавства України у сфері інновацій, необхідно відзначити нормативні акти, що були прийняті останнім часом. До таких актів відносяться Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» від 15 липня 2015 року № 604-VIII, План заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04 червня 2015 року № 575-р.

Необхідно звернути увагу на проект Постанови Верховної Ради України № 6234 від 24.03.2017 року, згідно з якою пропонується провести 21 березня 2018 року в залі пленарних засідань Верховної Ради

України парламентські слухання на тему: «Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку».

Крім того, необхідно враховувати рекомендації, надані у ході парламентських слухань «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні». Вказаними рекомендаціями Верховній Раді України рекомендовано, зокрема, створити Науково-консультативну раду з питань стратегічного планування та інноваційного розвитку при Верховній Раді України, до складу якої включити провідних учених Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, наукових установ і навчальних закладів, представників бізнесу. Кабінету Міністрів України рекомендовано забезпечити імплементацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво та Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020»; завершити процедуру набуття Україною членства у Міжнародному центрі генетичної інженерії і геноміки (ICGEB); забезпечити створення при Кабінеті Міністрів України, центральних органах виконавчої влади, обласних державних адміністраціях за участю наукових установ і навчальних закладів України наукових експертних рад, поклавши на них розгляд пріоритетних питань стратегічного планування та інноваційного розвитку регіонів, окремих галузей, суспільства і держави. Міністерству освіти і науки України поставлено завдання посприяти залученню інвестицій, коштів від реалізації міжнародних проєктів і грантів у розвиток закладів освіти, впровадженню інноваційних виробничих технологій.

Необхідно підкреслити, що вказані рекомендації мають опосередкований вплив на розвиток законодавства, яке регулює національну інноваційну систему, оскільки перелічені заходи не можуть усунути наявні прогалини в законодавстві, а також ліквідувати його недосконалість. Видається, що при удосконаленні правового регулювання інноваційної діяльності в Україні має бути врахований досвід промислово розвинутих країн, а саме практика застосування підтримки інноваційної діяльності, наприклад, податкові пільги для підприємств, які розробляють інноваційні продукти; надання без-

відсоткових кредитів, компенсацій, дотацій тощо; часткове чи повне фінансування випуску інноваційної продукції. Всі перелічені заходи підтримки вказують на те, що правове регулювання інноваційної діяльності та розвиток інноваційних правовідносин мають будуватися на основі принципу створення і забезпечення сприятливих умов для інноваційного підприємництва. Таким чином, в основу розвитку правового регулювання національної інноваційної системи України мають бути покладені кращі світові практики, засновані на пріоритетності та суцільній підтримці державою інноваційної системи.